

**КОМПОЗИТОР М. Г. ІВАНОВ ЯК УСОБЛЕННЯ ТРАГІЧНОЇ МІСІЇ МИТЦІВ
ПЕРШОЇ ХВИЛІ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ**

Сучасна музична україністика позначена підвищеним інтересом науковців до періоду першої чверті ХХ ст., актуалізацією необхідності вивчення невідомих раніше фактів та їх узагальнення на рівні системної теорії музично-історичного процесу. **Метою статті** є реконструкція й висвітлення діяльності й трагічної долі композитора, викладача, музично-громадського діяча М.Г. Іванова, який працював у м. Катеринославі (суч. м. Дніпро) впродовж 1914–1919. Вивчення новознайдених архівних документів, аналіз публікацій репресованого в сталінські часи письменника й публіциста В. Атаманюка (1897-1937) в літературно-мистецьких часописах «Вир революції» (1921), «Зоря» (1925) дали можливість представити постать М.Г. Іванова. Врахована додаткова інформація зі спогадів І. Мазепи «Україна в огні й бурі революції 1917–1921» та П. Феденка «Ісаак Мазепа – борець за волю України», що характеризує специфіку суспільно-політичного життя в м. Катеринославі. Отже, особистість і доля М.Г. Іванова постали складовою частиною проблеми «Українська ідея – українське питання – український рух в першій чверті ХХ ст.». **Методологія** дослідження полягала в застосуванні принципів ретроспекції, джерелознавства, дискурс-аналізу музично-історичного процесу. **Наукова новизна** статті полягає в поверненні до наукового простору національного історичного музикознавства постаті одного з представників покоління Українського Розстріляного Відродження М.Г. Іванова, діяльність і творча спадщина якого були високо поціновані сучасниками й несправедливо викреслені з пам'яті нащадків у роки боротьби з «буржуазним українським націоналізмом». Отримані **висновки** дають підстави розглядати постать М.Г. Іванова поряд з представниками покоління Розстріляного Українського Музичного Відродження.

Ключові слова: українське музичне просвітництво, композитор Михайло Гаврилович Іванов, музичне училище Катеринославського відділення ІРМТ, Розстріляне Українське Відродження.

Рябцева Ірина Михайлівна, кандидат мистецтвознавства, доцент Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки

Композитор М. Г. Іванов как олицетворение трагической миссии представителей первой волны расстрелянного возрождения Украины

Для современного украинского музыковедения характерен повышенный интерес исследователей к периоду первой четверти ХХ ст., актуализация необходимости изучения неизвестных ранее фактов и их обобщения на уровне системной теории музыкально-исторического процесса. **Целью статьи** является реконструкция и освещение деятельности и трагической судьбы композитора, педагога, музыкально-общественного деятеля М.Г. Иванова, который работал в г. Екатеринославе (совр. г. Днепр) в 1914-1919. Изучение новых архивных документов, анализ публикаций репрессированного в сталинский период писателя и публициста В. Атаманюка (1897-1937) в литературно-художественных журналах «Буря революции» (1921), «Заря» (1925) позволили представить личность М.Г. Иванова. Учтена дополнительная информация из воспоминаний И. Мазепы «Украина в огне и буре революции 1917-1921» и П. Феденка «Исаак Мазепа – борец за свободу Украины», характеризующая общественно-политическую ситуацию в г. Екатеринославе. Таким образом, личность и судьба М. Г. Иванова представлена составной частью проблемы «Украинская идея – украинский вопрос – украинское движение в первой четверти ХХ ст.». **Методология** исследования заключалась в применении принципов ретроспекции, источниковедения, дискурс-анализа музыкально-исторического процесса. **Научная новизна** статьи заключается в возвращении в национальное историческое музыковедение фигуры одного из представителей поколения Украинского Расстрелянного Возрождения М.Г. Иванова. Его музыкально-общественная деятельность и творческое наследие были высоко оценены современниками и несправедливо вычеркнуты из памяти потомков в годы борьбы с «буржуазным украинским национализмом». Полученные **выводы** дают основание рассматривать личность М. Г. Иванова в ряду представителей поколения Расстрелянного Украинского Музыкального Возрождения.

Ключевые слова: украинское музыкальное просветительство, композитор Михаил Гаврилович Иванов, музыкальное училище Екатеринославского отделения ИРМО, Расстрелянное Украинское Возрождение.

**Ryabtseva Iryna, PhD Candidate, associate professor of Dnipropetrovsk Music Academy named after M. Hlinka
Composer Mykhaylo Ivanov as a representer of tragic fates of the artists of the first wave of Ukrainian executed Renaissance**

Modern Ukrainian musicology is characterized by high researchers' interest to the period of the first quarter of the 20th century; and by the necessity to learn about unknown facts before, their generalization at the level of systematic theory of musical and historical process. **This article is aimed** at reconstructing and showing the personality and tragic fate of a composer, teacher and public figure M.G. Ivanov. He had been working in Katerynoslav (now Dnipro) from 1914 till 1919. The new archival materials, the articles' analyses in literature magazines "Storm of Revolution"(1921), "Dawn"(1925) of the author and publicist V. Atamaniuk, who was persecuted during Stalin period (1897-1937) – all that above helped to present the personality of M.G.Ivanov. Some additional information from I.Mazepa's memories is taken into account: "Ukraine In the Fire And Storm of 1917-1921 Revolution" as well as P.Fedenko memories: "Isaak Mazepa – the Fighter For Ukraine's Freedom", which in its turn characterizes the political and public situation in Katerynoslav. Thus, the personality and fate of M.G. Ivanov is presented as a constituent part of the problem "Ukrainian Idea – Ukrainian Issue – Ukrainian movement of the first quarter of the 20th century". The research **methodology** lies in using retrospective principles, relying on sources, comparative analysis, discourse analysis of musico-historical process. **Scientific novelty** of the article lies in restoring the figure of one the representatives of Ukrainian Executed Renaissance into national historic musicology M.G. Ivanov. His musical and public activity, his creative legacy was

highly appreciated by his contemporaries and like-minded people who were crossed out unfairly from the descendants' memories during the years of "bourgeois Ukrainian nationalism" fight. The **conclusions** made give us a possibility to consider the personality of M.G. Ivanov in the row of the representatives of Ukrainian Executed Renaissance.

Keywords: Ukrainian musical propaganda, composer M.G. Ivanov, musical college of Yekaterinoslav department IRMS, Ukrainian Executed Renaissance.

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою сучасної музичної україністики до періоду першої чверті ХХ століття. Дійова участь представників української інтелігенції на ниві державного культуротворення стали уособленням періоду Національного Відродження. Як зазначає М. Копиця: «Сьогодні постає нагальна проблема якісно нового осмислення діалогу з минулим» [5, 9]. Визнаючи об'єктивним факт, що «загальна картина розвитку музичної культури протягом минулого століття складалася важко в силу розчленованості її на шматки, нерозкритості "білих плям", однобікості трактування подій, фактів і представляється на сучасному етапі збідненою, <...> багато в чому неправдивою» [5, 7], вона вбачає актуальним завданням сучасної музичної історіографії необхідність «відтворити минуле в єдності всіх компонентів творчого процесу <...>. Подій для нас відомих і невідомих, подій, що отримали об'єктивну оцінку і які ще не знайшли достойної лакуни в своєму відтворенні» [5, 13]. Для об'єктивації контексту культуротворчого руху визначеного періоду важливе значення набувають тогочасні періодичні видання, що віддзеркалювали суспільні процеси і на своїх шпальтах подавали хроніку складної реальності. За умов відсутності спеціалізованих музикознавчих видань, саме літературно-мистецькі часописи та преса були своєрідною ареною для публіцистів, які виконували функції музичних критиків. Суттєвим доповненням виявляються й спогади сучасників, що тільки в останні роки стали доступними широкому загалу.

Метою розвідки є повернення в науковий простір постаті українського композитора й суспільно-громадського діяча Михайла Гавриловича Іванова, характеристика його діяльності впродовж 1914-1919 років. Його творча спадщина була високо поцінована сучасниками й несправедливо викреслена з пам'яті нащадків у роки боротьби з «буржуазним українським націоналізмом».

Своїм завданням автор вбачає спробу відтворення життєвого й творчого шляху М.Г. Іванова на основі вивчення публікацій у літературно-мистецьких часописах «Вир революції» (1921), «Зоря» (1925), програм учнівських концертів музичного училища Катеринославського відділення ІРМТ 1916р. Додатковими матеріалами стали спогади І. Мазепи «Україна в огні й бурі революції 1917–1921» та П. Феденка «Ісаак Мазепа – борець за волю України». Отже, доля М.Г. Іванова постала складовою частиною проблеми «Українська ідея – українське питання – український рух у Катеринославі в першій чверті ХХ ст.». Методологія досліджуваного питання визначена специфікою поставленого завдання та станом розробленості проблеми в українському історичному музикознавстві. Використано методи ретроспекції, джерелознавства, реконструкції, дискурс-аналізу, порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Відтворення портрету композитора М.Г. Іванова розпочинаємо словами В. Атаманюка: «На річницю трагічної смерті відомого в Катеринославі музичного діяча й композитора – Михайла Гавриловича Іванова – треба віддати йому заслужену шану <...> праця його, його твори житимуть довго, пам'ять про нього нехай не згасає (виділено – І.Р.) <...>. В музичному житті Катеринослава був він дуже помітною, коли не першою постаттю <...>. З українських музик був він тут першим, коли не єдиним» [3, 26]. Розгорнута стаття про суспільно-громадську діяльність, творчість і трагічну загибель катеринославського композитора надрукована 1925 р. на сторінках журналу «Зоря», що видавався впродовж 1925–1934 рр. Передбачення В. Атаманюка не здійснились. Наступні покоління мали інших «кумирів», про українського митця забули більш ніж на вісімдесят років...

Перебування М.Г. Іванова в Катеринославі (з 1926 – м. Дніпропетровськ, нині – м. Дніпро) було порівняно нетривалим – з 1914 р. до 1919 р. Утім, припало воно на бурхливий період пошуку шляхів українського державотворення. Свідома позиція композитора, викладача, суспільно-музичного діяча, який своєю діяльністю відстоював національні пріоритети, заслуговує на увагу. Захоплення національною ідеєю сталося в роки навчання на юридичному факультеті Київського університету наприкінці 90-х рр. ХІХ ст. – на поч. 90-х рр. ХХ ст. Популярність серед студентства Київського університету української народної пісні, хорового співу, участь в українських музично-драматичних виставах мали принципове значення для формування світогляду та естетичних засад майбутнього композитора. Певно, в цей період сталося його знайомство з творчістю М. Лисенка, адже ж визнання сучасниками творчої діяльності видатного українського композитора припадає саме на ці роки. Без сумніву можна стверджувати, що вплив творчості М. Лисенка мав принципове значення для усвідомлення шляхів розвитку національної музичної культури.

Маючи юридичну освіту і великий хист до музикування, – початкову музичну освіту М. Іванов отримав під час навчання в гімназії в м. Бахмуті (нині м. Артемівськ) та м. Маріуполі, – юнак продовжує навчання в Московській консерваторії по класу композиції професора С.І. Танєєва й водночас займається адвокатською практикою. Під час перебування в Москві, як зауважує В. Атаманюк, «він хилитався між двома заняттями: любимим – музикою, і необхідним для життя – правом» [3, 27]. Навчання в консерваторії розширює панораму музичних захоплень, дарує знайомство з російською та західноєвропейською класикою. Це був період набуття професіоналізму, перших спроб композиторської творчості. Саме тоді приходиться й усвідомлення необхідності звернення до європейських джерел, світових культурних здобутків і сприйняття української національної музичної культури як частини світової музичної культури.

З початком Першої світової війни, М. Іванов переїхав на проживання в Катеринославі (тут мешкали його родичі – родина фольклориста Г.А. Залюбовського) та остаточно вирішує залишити право й віддатися тільки музиці. В родині Залюбовських панувала щира закоханість українськими традиціями. Крім того, залишився багатий спадок пісень, зібраних Г.А. Залюбовським. Проте загальна атмосфера в місті по відношенню до прояву українського була іншою. Для розуміння суспільних настроїв звернемося до спогадів П. Феденка: «Катеринославі виріс в степах Запорожжя, запорозькі козаки здебільшого вимандрували, після руйни Січі 1775 року, за Дунай, інші оселилися на Кубані. На Вільності Війська Запорозького прийшла нова людність, якій мало промовляла до душі “слава козацька”» [10, 288]. П. Феденко підкреслює: «<...> Катеринославі мав російський характер <...>, російська мова панувала в школі, в адміністрації і в пресі» [10, 285]. Такі ж міркування про становище української справи в Катеринославі презентують і спогади І. Мазепи: «Тут, в цій країні “Вольностей” Війська Запорозького, мені довелося бути активним свідком всіх тих початкових стадій пробудження українства <...> Місто було чуже, неукраїнське. <...> За два роки революційного життя в Катеринославі, з його понад двохсот тисячним населенням, я не пригадую собі, щоб ряди нашої української інтелігенції поповнилися хоч би пів десятком “навернених” малоросів. Як була нас жменька в два десятка людей, такою залишалася до самого мого від’їзду з Катеринослава» [6, 222].

У Катеринославі Михайло Гаврилович мріє зосередитися на творчій і викладацькій діяльності. Перш за все його цікавить єдиний в місті фаховий навчальний заклад – музичне училище КВ ІРМТ, що мало на той час майже двадцятирічний досвід роботи. Неодноразово відвідує він концерти, що не припинялись і в буремний воєнний час. Серед його нових знайомих чимало вихованців Петербурзької та Московської консерваторій. А вже, з останньої чверті ХІХ ст. професійна музична освіта в Україні формувалася як інтегральна частина загальнодержавної мережі ІРМТ. Це обумовлювало панування російських традицій і нехтування розвитком національного в музичних училищах українських міст, що були підпорядковані Головній Дирекції ІРМТ. Однією з головних причин, що пояснюють таке становище, М. Ржевська цілком слушно вбачає колонізаторський характер влади з його відповідними наслідками для специфіки національного культурного простору: «Українські губернії (а особливо їх центри), які перебували у складі Російської імперії, керовані вкрай централізованою владою, функціонували у тісній і безпосередній взаємодії і неминуче утягувалися до сфери впливу імперського культурного модусу. Тут здійснювався постійний обмін, “перетік” людей, ідей, тенденцій» [8, 32]. І далі дослідниця справедливо підкреслює: «<...> за таких обставин цілком природним є те, що життя багатьох музичних діячів того часу однаково тісно було пов’язане і з Росією, й з Україною» [10, 33]. М. Іванов належав до тієї плеяди митців, що прагнули до самореалізації саме в Україні. Восени 1915 р. М. Іванов приймає пропозицію викладати в музичному училищі теорію музики, гармонію та оперний клас. Вже за віроку він ставить з учнями сцени з опер М.А. Римського-Корсакова «Снігуронька», «Казка про царя Салтана», про що свідчать програми дев’ятого та одинадцятого публічних концертів у лютому та березні 1916 р. [1].

Реалізувати свої українські вподобання в цьому навчальному закладі було неможливим. Тому невдовзі М. Іванов починає працювати ще й викладачем музики та співів у торгівельній дівочій школі С.І. Степанової, яка прихильно ставилася до українського репертуару. Тут він створює жіночий хор, для якого пише низку обробок українських народних пісень, влаштовує співочі свята, концерти, організовує постановки музично-побутових сцен із народного життя. Не дивно, що спілкування з учнями продовжується і вдома у М. Іванова. Він читає лекції, до яких залучає також і студентів музичного училища, готує з ними до постановки оперні сцени, роблячи переклад світових шедеврів українською. Про його цілеспрямовану наполегливість пише В. Атаманюк «Михайло Гаврилович оддавав не тільки всю силу, уміння й працю для налагодження музичної справи в Катеринославі, він оддавав на це і свій заробіток. На свою платню справляв він необхідний реквізит, його сім’я шила необхідні костюми, своє помешкання оддавав він на безконечні репетиції артистів, хорів та музики. <...> Він поставив вперше в Катеринославі (певно, вперше українською – І.Р.) місцевими силами декілька опер та уривків з опер, як: «Сина мандарина», «Снігуроньку», «Цареву наречену», «Казку про царя Салтана», уривки зі своєї опери «Травнева ніч» та дитячої оперети «Принц-свинопас»» [3, 27]. І далі зазначає: «Катеринославіська опера, що виникла була в 1920 р. і дала тепер сили навіть Харківській Держопері, завдячує своєю організацією у великій мірі М.Г. Іванову» [3, 27]. Якою ж щирою повинна була бути відданість до рідного інтонованого слова, щоб в умовах зросійщеного міста свідомо поширювати національні традиції, спів і заснувати тут українську музично-драматичну студію! Характер діяльності М.Г. Іванова цілком відповідає спостереженням М. Ржевської: «Становище музичних діячів, які ідентифікували себе як українські, у ситуації двомовності було доволі суперечливим. З одного боку, вони протиставляли себе імперській російській культурі, намагалися вийти зі сфери її впливу, а з іншого – російська культура не була культурою “північного сусіда”, вона становила частину природного міського середовища, в якому проявлявся феномен спільного культурного простору величезної багатоскладової країни. Тим цікавішим був процес кількісного та якісного нарощування мистецьких явищ, які мали виразне українське “забарвлення”, вирізнялися поміж інших своєю національною своєрідністю» [8, 73].

М.Г. Іванов брав дійову участь у громадському житті. Він активний учасник катеринославіського українського клубу «Рідна оселя», що був організований під час заборони в лютому 1916 р. катеринославіської «Просвіти». Його твори звучать на засіданнях «Комісії по вивченню місцевого краю». Жодне

українське свято не обходилось без творів М. Іванова, без участі хору під його орудою з виконанням обробок українських народних пісень, творів керівника. В 1919 р. влаштував він вечір, присвячений О. Олесеві, на якому сам читав доповідь про творчість поета, а потім звучали його романси на слова О. Олесея «На чужині», «Наче море в краях полудневих», «І нелюба свого», «Лебеді плавають», «Коли хочеш знати серденько». Певно, в цих товариствах відбулось знайомство М. Іванова з В. Атаманюком. Спільність поглядів двох митців пояснюють факти їх творчої співпраці. Саме В. Атаманюк був автором лібрето опери М. Іванова «Майська ніч» за М. Гоголем, дитячої оперети «Принц-свинопас» за Г.Х. Андерсеном, а також перекладав українською вірші російських поетів, що композитор обирав для своїх романсів – «Вечір тане в безкраї рожевому» О. Толстого, «Сто літ» Я. Полонського. Зазначені твори надані за переліком, що вміщує матеріал «Музична спадщина композитора М.Г. Іванова» у розділі «Мистецька хроніка» часопису «Вир революції». Ця публікація подає в переліку й інші твори М.Г. Іванова: «Романс на вірші Т. Шевченка «Вечір», мелодекламація на текст З. Турського «Вітер», зразки розкладок на голоси й оркестровки народних пісень» [7, 129]. Автор зауважує: «Це тільки частина написаного Івановим. Решта загинула од рук махновців, що попалили рукописи покійного композитора. Тоді ж таки було знищено рукописи белетристичних його спроб та частину його праці про українські джерела в музичних творах російських композиторів» [7, 129]. Уточнює й доповнює перелік музичного доробку М.Г. Іванова вже друга стаття В. Атаманюка, надрукована 1925 р. Окрім вже зазначених у попередньому матеріалі творів, він доповнює перелік: «Десять романсів на слова О. Олесея, Т. Шевченка та російських О. Апхутіна, О. Толстого, Я. Полонського, два хори, дві мелодекламації, п'ять вальсів, статтю «Дещо про мистецький світогляд П.І. Чайковського та М.А. Римського-Корсакова» та багато незакінчених або частково розгублених праць» [3, 28]. На жаль, сьогодні ми не маємо можливості познайомитись із названими творами М.Г. Іванова, вони залишаються незнайденими. Робимо лише перший крок – відродження імені композитора. Зазначений його сучасником факт про використання у композиторській творчості української мови красномовно свідчить про естетичну позицію митця та віддзеркалює характерну тенденцію, що практикувалася у Наддніпрянщині, починаючи з творчості М. Лисенка, а саме – введення української мови у професійний композиторський обіг. Ця принципова позиція, як підкреслює М. Загайкевич, відіграла «вирішальну роль у створенні своєрідної “української моделі” загально – світових музично-культурних процесів» [4, 316].

Неоднозначними видаються сьогодні окремі суттєві деталі в статті В. Атаманюка. Порівняємо: «З приходом революції він цілковито звернув свою увагу на розвиток української музики. Він згуртував українців – співаків, українізував “малоросів”, став сам перекладати опери та готувати їх до постановок вже українською мовою. В той час підготував він ґрунт для української музичної школи в Катеринославі, яку й заснував у 1918 р., де головну вагу мало бути покладено на розвиток української музичної культури» [3, 27]. І нарешті, свідчення сучасника: «З приходом Радянської влади до Катеринослава йому доручено було керувати Музичним сектором відділу Мистецтв <...>. Та швидка переміна воєнних та політичних подій змусила перервати його роботу, а далі й зовсім перервала його життя» [3, 27]. І зрештою, констатація трагедії: «Махновський напад на Катеринослав під осінь 1919 р. був дуже жорстоким. Тоді перестріляно силу громадських діячів, революційної молоді, пограбовано ломбарди, мирне населення і тероризоване все місто. В той час загинув і М.Г. Іванов. Офіціоз махновської влади (коли її так можна назвати) «Путь к свободе» запевняв, що Іванова розстріляно за участь у змові на життя батька – Махна, але крім цієї заяви більше ніяких даних про це не маємо. Розстріляно М.Г. Іванова на початку листопаду (13 листопада 1919 р. на 42 році його життя» [3, 28]. Спробуємо проаналізувати. Якщо відкриття української школи М. Іванова датоване 1918 р., то це був період Гетьманату, а згодом Директорії в Катеринославі. А восени 1919 – дійсно, махновський напад на місто, коли їх сили використали більшовики для боротьби з українською владою. То ж є підстави вважати, що керівником Музичного сектору відділу мистецтв Губнаросвіти М. Іванов був призначений саме за часи української влади в Катеринославі, тобто у 1918–1919 рр. Компроміс, до якого змушений вдатися В. Атаманюк в статті 1925 р., звинувачуючи тільки махновців у розправі з М. Івановим, був вимушеним кроком, обумовленим вимогами політичного життя середини 20-х років, коли більшовицька влада вже розпочинала процес розправи з українською інтелігенцією. Втім, якщо в 1925 р. ще можна було писати про діячів українського руху, що відповідало декларованим більшовицьким гаслам про підтримку розвитку національної культури, то вже наприкінці того ж десятиліття їх діяльність підпадала під визначення «буржуазного націоналізму». Чи не в тому відповідь на питання, чому ім'я М.Г. Іванова було стерте з пам'яті нащадків? Адже ж і сам автор двох публікацій про діяльність і трагічну загибель М.Г. Іванова був звинувачений у «буржуазному націоналізмі», заарештований 1933 р. й розстріляний в таборі «Сандармох» 1937 р.

Наукова новизна представленої розвідки полягає в поверненні до наукового простору національного історичного музикознавства постаті одного з представників покоління Українського Розстріляного Відродження М.Г. Іванова, діяльність і творча спадщина якого були високо поціновані сучасниками й несправедливо викреслені з пам'яті нащадків у роки боротьби з «буржуазним українським націоналізмом».

Висновки. Підсумовуючи наведені факти, варто ще раз звернутися до висновків М. Ржевської: «<...> покоління композиторів Наддніпрянської України – М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, О. Кошиць – генетично пов'язане з М. Лисенком □ його представники у більшості успадкували самі засади уявлень свого попередника про сутність та шляхи подальшого руху української музичної культури та

пішли далі, започаткувавши нову тенденцію. Ця тенденція ґрунтувалася на нарощуванні рівня композиторського професіоналізму, котре відбувалося на тлі бурхливих соціокультурних процесів. <...> наслідуючи М. Лисенка, представники цього покоління реалізували свій потенціал не лише у композиторській творчості, а й в інших галузях діяльності – педагогічній, музикознавчій, і, що було особливо важливим, у громадській, організаційній роботі. <...>... одним із чинників, котрі обумовлювали стереотипи поведінки більшості з них, був свідомий нонкомформізм, прагнення слідувати своїм світоглядним засадам за будь-яких, навіть несприятливих обставин» [8, 85]. Здається справедливим доповнити зазначений дослідницею ряд українських митців ім'ям М.Г. Іванова. Запропонована теза обґрунтована аналізом невідомих до сьогодні фактів.

Література

1. Архів Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки. – б /н.
2. Арсенич П. Атаманюк Василь Іванович / П. Арсенич // Українська літературна енциклопедія. Т.1. – К., Головна редакція Української радянської енциклопедії ім. М. Бажана, 1988. – С. 97.
3. Атаманюк В. Пам'яті музики. На п'яту річницю замордування М.Г. Іванова / Василь Атаманюк // Зоря. Літературно-науковий та політично-громадський ілюстрований місячник. – Катеринослав, грудень 1925. – С. 26–28.
4. Загайкевич М. Функціонування української мови в музичному мистецтві / Марія Загайкевич // Мистецтвознавство: IV міжнародний конгрес українців. – Кн. 2. – О. – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2001. – С. 315–325.
5. Копиця М. Дискурс маловідомого та невідомого в українській музичній історії крізь методологічне скло / Мар'яна Копиця // Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України / Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського. – Вип. 55. – К., 2006. – С. 6–14.
6. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917 – 1921. Т.1. / Ісаак Мазепа // Вид-во «Прометей», 1950. – с. 17–65 // М.Чабан (упорядник). У старому Катеринославі (1905–1920 рр.). Хрестоматія. Місто на Дніпрі очима українських письменників, публіцистів і громадських діячів. – Д.: ІМА-прес, 2001. – С. 221–284.
7. Мистецька хроніка. Січеслав. Музична спадщина М.Г. Іванова // Вир революції. Літературно-мистецький збірник губнаросвіти. – Катеринослав, липень, революції року 4-го, 1921. – 130 с.
8. Ржевська М. На зламі часів. Музика Наддніпрянської України першої третини ХХ століття у соціокультурному контексті епохи: Монографія / Майя Ржевська. – К.: Автограф, 2005. – 352с.
9. Сіута Б.О. Інтердискурс в українській музиці 1920–1930-х років: деякі аспекти / Богдан Омелянович Сіута // Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. – Вип. 67. – Музична культура України 20–30-х років ХХ століття: тенденції і напрямки : зб. статей. – К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2008. – С. 4–11.
10. Феденко П. Ісаак Мазепа – борець за волю України. – Лондон, «Наше слово», 1954. – С. 18–52 / Панас Феденко // М. Чабан (упорядник). У старому Катеринославі (1905–1920 рр.). Хрестоматія. Місто на Дніпрі очима українських письменників, публіцистів і громадських діячів. – Д., ІМА-прес, 2001. – С. 285–328.

References

1. Archive of Dnipropetrovsk Music Academy named after M. Hlinka. – No number
2. Arsenych P. (1988) Atamaniuk Vasyl Ivanovych. Ukrainian Literature Encyclopedia. (Vols.1), (p. 97). Kyiv, Main Editorial Office of Ukrainian Soviet Encyclopedia named after M. Bazhan [in Ukrainian].
3. Atamaniuk V. (1925) To the Memory of Music. To the 5th Persecution anniversary of M.G. Ivanov. Zoria. Literature and Scientific, Political and Public illustrated magazine. (pp. 26–28) Katerynoslav, December 1925 [in Ukrainian].
4. Zagaykevych M. (2001) Functioning of Ukrainian Language in the Arts of Music. Mystetstvoznavstvo: The 4th International Congress of Specialists in Ukrainian. (Vols. 2), (pp. 315–325). Odesa – Kyiv: Vyd-vo Associatsiyi Etnologiv [in Ukrainian].
5. Kopytsia M. (2006) Discourse of Little Known and Unfamiliar Issues in Ukrainian Musical History through the methodological prism. Little Known and Forgotten Pages of Ukrainian Musical History. Bulletin of National Musical Academy of Ukraine named after P.I. Chaikovsky (Issue 55), (pp. 6–14). – Kyiv: 2006. National Musical Academy of Ukraine named after P.I. Chaikovsky [in Ukrainian].
6. Mazepa I. (1950) Ukraine in Fire and Storm of Revolution 1917 – 1921. (Vols.1), (pp. 17– 65). Vyd-vo «Prometei», 1950. – p. 17 – 65. M. Chaban (Eds). (2001) In Old Katerynoslav (1905–1920). Reader. The City on the Dnipro by Ukrainian Writers, Publicists and Public Activists, (pp. 221 – 284). Dnipropetrovsk, IMA-pres [in Ukrainian].
7. Creativity Chonicle. Sicheslav. Musical Legacy of M.G. Ivanov. (1921). Wirl of Revolution. Literature and Arts Digest of Province Education. Katerynoslav, July, Revolutions of the 4th year, (p. 130). [in Ukrainian].
8. Rzhavska M. (2005) At the Times Turning Point. Music of Upper-Dnipro Ukraine of the first third of 20th century in socio-cultural context of the epoch: Monograph. Kyiv: Avtograph [in Ukrainian].
9. Siuta B.O. (2008). Iterdiscourse in Ukrainian music of 1920- 1930s: some aspects. Naukovy visnyk NMAU named after P.I. Chaikovsky. Ukrainian musical culture of 1920s-1930s: tendencies and trends. Issue 67, 4–11. Kyiv. : NMAU named after P.I. Chaikovsky [in Ukrainian].
10. Fedenko P. (1954). Isaak Mazepa – struggler for liberty of Ukraine. London, «Nashe Slovo» M.Chaban (Ed.) (2001) In Old Katerynoslav (1905–1920). Reader. The City on the Dnipro by Ukrainian Writers, Publicists and Public Activists. (pp. 285–328). Dnipropetrovsk: IMA-pres [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.09.2016 р.